

ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проаналізовано сучасний стан наукової розробленості проблем визначення поняття суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин в Україні, їх системи та ознак. Відповідно до предмета наукового аналізу наукові доробки вітчизняних учених щодо поняття системи суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин систематизовано у групи та окреслено перспективи подальших досліджень

Ключові слова: адміністративне судочинство, суб'єкти, правовідносини, наукові дослідження.

Которобай С. В. Понятие субъектов административно-процессуальных правоотношений: анализ современных научных исследований.

Проанализировано современное состояние научного исследования определения понятия субъектов административно-процессуальных правоотношений в Украине. В соответствии с предметом научного анализа, научные наработки отечественных ученых по вопросам определения понятия субъектов административно-процессуальных правоотношений систематизированы по группам и очерчены перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: административное судопроизводство, субъекты, правоотношения, научные исследования.

Kotorobay S. V. Concept of subjects of administrative-judicial legal relations: analysis of modern scientific researches.

The modern state of scientific developed of problems of decision of concept of subjects is analyzed administratively judicial legal relations in Ukraine, their system and signs. In accordance with the article of scientific analysis, scientific revisions of domestic scientists in relation to the concept of the system of subjects administratively judicial legal relations it is systematized in groups and outlined prospects of subsequent researches.

Keywords: administrative legal procedure, subjects, legal relations, scientific researches.

Серед основних завдань, що стоять перед юриспруденцією, сучасні дослідники виділяють: розвиток і поглиблення розуміння державно-правових явищ і на цій основі прогнозування їхнього майбутнього; розробка рекомендацій для державної влади щодо створення і застосування нормативно-правових актів та проведення ефективної правової політики в державі; забезпечення реалізації норм права, підвищення правової культури населення через проведення довгострокових і термінових заходів освітнього, інформаційного, аналітичного, організаційного характеру [1, с. 4]. Суттєвий вплив на визначення шляхів модернізації нашої країни має адміністративно-процесуальна наука, головне призначення якої полягає у дослідженні проблем адміністративного судочинства, розробці пропозицій щодо удосконалення процесуальних норм та ефективності адміністративного процесуального права в цілому. Проте у вітчизняній юриспруденції адміністративно-процесуальні категорії залишаються найменш дослідженими і спірними, що породжує проблеми у правозастосуванні.

З огляду на триваючий процес оновлення адміністративного процесуального законодавства не втрачають актуальності дослідження проблем правового статусу суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин, аналіз яких, безперечно, визнається перспективним напрямком наукових досліджень як в пізнавальному, так і в практичному аспектах. На особливу увагу заслуговують питання правового статусу суду та його місця у системі суб'єктів процесуальних правовідносин, які неодноразово опинялися у центрі наукових обговорень у різних галузях правових знань: конституційного права, цивільного процесу, судоустрою, адміністративного права тощо.

Зокрема, в межах спеціальності «Конституційне право; муніципальне право» проаналізовано конституційно-правовий статус суддів судів загальної юрисдикції, функцій цих судів та гарантії незалежності судової влади загалом [2]. У цивільній процесуальній науці (наближеній до адміністративно-процесуальної науки) проблеми суб'єктного складу правовідносин досліджувались з позицій розуміння процесуальних правовідносин як різновиду правовідносин, які

виникають у процесі цивільного судочинства на підставі норм цивільного процесуального права лише між двома суб'єктами – судом, який розглядає справу, і будь-яким іншим учасником процесу [3]. У межах спеціальності «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» здійснено аналіз статусу окремих судів, у тому числі спеціалізованих [4]; а також судових систем окремих країн Європи [5].

Особливу цінність у науковому пошуку місця Вищого адміністративного суду України (далі – ВАСУ) у системі суб'єктів процесуальних правовідносин становлять адміністративно-правові дослідження щодо правового статусу адміністративних судів. Так, А. О. Неугодніков одним із перших (практично відразу після набрання чинності Кодексом адміністративного судочинства України – далі КАСУ) проаналізував адміністративно-правовий аспект правового статусу адміністративного суду в Україні, охарактеризував його елементи та правосуб'єктність, виокремивши такі елементи правового статусу: а) організаційний блок; б) цільовий блок; в) компетенцію адміністративного суду [6, с. 12].

Сутність та особливості адміністративних судів у судовій системі та системі суб'єктів адміністративного права були предметом дослідження Д. В. Кіреєва (2013 р.), який, підтримуючи думку Е. О. Шевченка щодо особливого статусу адміністративного суду, до основних характерних рис адміністративних судів, що вказують на особливості їх діяльності, розкривають суттєві ознаки їх побудови та визначають їх роль у судовій системі України, відносить також системність та структурованість, особливий порядок утворення, специфіку процесуальної і внутрішньо організаційної діяльності суду [7].

Значний масив дисертаційних і монографічних досліджень вітчизняних учених з проблем правового статусу суб'єктів адміністративно-процесуальних відносин в Україні доцільно систематизувати у групи за предметом наукового аналізу. А саме: 1) загальні засади функціонування суб'єктів адміністративного процесу – Бенедикт В. І., Кондратенко В. М., Кротюк О. В., Кузьменко О. В., Миколенко О. І., Пасенюк О. М., Потапенко С. В., Руденко А. В., Стефанюк В. С., Тимченко Г. П., Шевцова Н. В. та інші; 2) система суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин та їх ознаки – Андруневчин О. М., Бачун О. В., Діткевич І. І. та інші; 3) забезпечення діяльності адміністративного суду – Борко А. Л., Бондар С. О., Кобилянський М. Г., Міщенко О. Є, Смокович М. І., Чаку Є. В., Шруб І. В., Юрченко Ю. В. та інші; 4) правовий статус окремих суб'єктів адміністративного процесу – Агєєв О. В., Бєвзенко В. М., Бердникова Л. В., Будзан Л. Д., Горошко А. А., Котенко В. М., Коцій О. В., Неєдов І. М., Пуданс-Шушлебін К. Ю. та інші.

З метою аналізу розробленості обраної нами теми та окреслення задач дисертаційного дослідження доцільно зупинитись на характеристиці окремих результатів наукових пошуків названих авторів. Так, концептуальні засади української теорії суб'єктів адміністративного процесу сформовані у роботі О. В. Кузьменко, яка, узагальнивши існуючі у теорії процесу позиції щодо розуміння та співвідношення понять «учасники процесу (провадження)», «суб'єкти процесу», наполягає на їх розмежуванні. Зокрема, автор стверджує, що учасники процесу – це онтологічна категорія, і кожен з них є правовим феноменом, тобто абстрактним і об'єктивним відбитком реально існуючих фактів участі тих чи інших осіб в адміністративному процесі. Суб'єкти процесу – категорія гносеологічна, вона сформована на базі відповідних правових феноменів у результаті дослідницьких зусиль і містить суб'єктивні погляди на властивості, що характеризують учасників в адміністративному процесі. Суб'єкти адміністративного процесу, залежно від своїх процесуальних функцій, поділяються на тих: які наділені владними повноваженнями, безпосередньо мають право здійснювати провадження, тобто «лідуючі суб'єкти»; котрі мають «зацікавлену» позицію щодо ходу та наслідків у індивідуальній справі; які займають «пасивну» позицію стосовно ходу і наслідків в індивідуальній справі. Останні залучаються до участі в справі у зв'язку з тим, що це необхідно для з'ясування істини, найбільш повного і всебічного встановлення всіх обставин у справі [8, с. 12].

Миколенко О. І., розглядаючи адміністративний процес як вид юридичного процесу, стверджує, що це врегульована адміністративно-процесуальними нормами послідовність дій суб'єктів правозастосовної діяльності, спрямованих на вирішення адміністративної справи та структурованих відповідними процесуальними відносинами [9, с. 11]. У свою чергу, В. І. Бенедик наполягає на трьохаспектності адміністративного процесу та класифікує адміністративні процесуальні норми на управлінські, юрисдикційні, судові [10, с. 7]

Певну кількість сучасних наукових досліджень присвячено правовому регулюванню принципів адміністративного судочинства, що є визначальними для суб'єктів адміністративного

процесу. Зокрема, узагальнюючи питання диспозитивності як процесуального принципу, С. В. Потапенко (2010 р.) та Н. В. Шевцова (2011 р.) [11] стверджують, що принцип диспозитивності адміністративного процесу закріплює власну правову можливість заінтересованих осіб, які беруть участь в адміністративній справі, розпоряджатися (в межах дозволеного законом і в установленому процесуальному порядку) разом з активною допомогою адміністративного суду матеріальними правами щодо предмета публічно-правового спору і процесуальними засобами захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів [11]. Крім того, С. В. Потапенко, на підставі аналізу процесуально-розпорядчих повноважень суб'єктів права апеляційного та касаційного оскарження виявив у діях адміністративного суду апеляційної та касаційної інстанцій певне відхилення від принципу диспозитивності, оскільки останній не обмежений доводами апеляційної скарги і не зв'язаний межами позовних вимог, що пояснюється специфікою суб'єктивних прав, свобод та інтересів у сфері публічно-правових відносин, які підлягають судовому захисту [11, с. 15].

Проблеми визначення системи суб'єктів адміністративного процесу вивчалися О. М. Андруневчин, О. В. Бачуном, а їх правосуб'єктність була предметом дослідження І. І. Діткевич.

Зокрема, О. В. Бачун [12], узагальнивши науковий доробок Р. О. Куйбіди, Е. Ф. Демського, О. В. Кузьменко, А. Т. Комзюка, В. М. Бевзенка, Р. С. Мельника, О. П. Рябченко, В. С. Стефанюка, зробив спробу встановити сутність правового статусу суб'єктів адміністративного судочинства, обґрунтувати напрямки розвитку адміністративного матеріального та процесуального законодавства у цій сфері. За характером участі у адміністративному судочинстві автор виділяє дві категорії суб'єктів: 1) обов'язкові для провадження суб'єкти, 2) учасники адміністративного судочинства. Останні поділені на види: а) адміністративний суд (власне суд, суддя, що головує на засіданні з приводу розгляду адміністративної справи та приймає рішення в адміністративній справі, колегія суддів); б) сторони, треті особи; в) представники; г) органи і особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб; д) секретар судового засідання, судовий розпорядник, перекладач; е) свідки; ж) експерт, спеціаліст; з) інші зацікавлені суб'єкти, які визначаються судом [12, с. 11]. Співність, а отже, й основу подальшої наукової дискусії викликають твердження автора в частині віднесення адміністративного суду до учасників судочинства, що суперечить його ж позиції щодо розуміння правоздатності суб'єктів адміністративного судочинства, яку у роботі визначено як «здатність мати право (нести обов'язок) у адміністративних процесуальних відносинах з приводу відправлення правосуддя адміністративним судом» [12, с. 15].

У свою чергу, результати наукового дослідження О. М. Андруневчин (2012 р.) [13] дають підстави вважати, що автор ототожнює поняття «суб'єкти» та «учасники» процесу. Так, дослідниця стверджує, що в «адміністративному судочинстві участь суб'єктів владних повноважень може виражатися виключно в таких формах: 1) участь як сторони (позивача чи відповідача); 2) участь як третьої особи; 3) участь як процесуального представника; 4) участь як свідка чи експерта; 5) участь як скажника в апеляційному, касаційному провадженні, провадженні за винятковими обставинами та заявника у провадженні за нововиявленими обставинами» [13, с. 7]. Декларуючи тему дослідження «Суб'єкти адміністративного судочинства України», О. Андруневчин не відносить до їх числа адміністративний суд.

Серед завдань наукового пошуку І. І. Діткевич привертають увагу ті, що стосуються з'ясування особливостей змісту адміністративної процесуальної правосуб'єктності різними суб'єктами адміністративної процесуальної діяльності; визначення елементів судової адміністративної процесуальної правосуб'єктності з огляду на правове становище адміністративного суду першої, апеляційної та касаційної інстанцій [14, с. 4]. Автор слушно вважає, що єдиної адміністративної процесуальної правосуб'єктності для всіх учасників адміністративного процесу не існує: для кожного суб'єкта адміністративно-процесуальних правовідносин встановлена певна правосуб'єктність, як самостійна юридична конструкція, з конкретним змістом та обсягом. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність адміністративних судів втілюється в їх компетенції відповідно до предметних і функціональних повноважень тієї чи іншої судової інстанції [14, с. 8].

Окремі аспекти забезпечення функціонування адміністративних судів як суб'єктів адміністративно-процесуальних відносин досліджувались А. Л. Борком (2009 р.), І. В. Шруб (2009 р.), С. О. Бондарем (2010 р.), Ю. В. Юрченко (2013 р.)

Названі автори здебільшого проаналізували побудову системи адміністративних судів України по вертикалі, форми, методи і способи забезпечення законності в їх діяльності, серед яких названо «апеляційне та касаційне оскарження рішення адміністративного суду, які одночасно є однією з гарантій здійснення права на судовий захист. Касаційною інстанцією у системі адміністративних судів є ВАСУ, який розглядає в касаційному порядку справи, віднесені до його підсудності, а також інші справи у випадках, зазначених процесуальним законом» [15, с. 14]. Привертають увагу новаційні пропозиції І. В. Шруб щодо позбавлення Президента України повноважень утворювати та ліквідовувати адміністративні суди та закріплення їх системи в окремому нормативному акті – Законі України «Про систему адміністративних судів України», проект якого розроблено автором [16, с. 7].

Досліджуючи питання правового регулювання адміністративного судочинства в умовах реформ та економічних перетворень в Україні, О. Є. Міщенко (2011 р.) виявила сукупність проблем, які стосуються суміжної компетенції адміністративних та господарських судів; термінологічної розмитості КАСУ; переобтяження значною кількістю оціночних категорій; відсутністю законодавчого закріплення в якості обов'язкової обставини, яка перевіряється адміністративним судом відповідно до положень частини третьої статті 2 КАСУ, факту порушення діяннями чи рішеннями суб'єкта владних повноважень прав і свобод особи [17, с. 9].

Компетенційні та процесуальні проблеми адміністративного судочинства (механізм оскарження рішень, дій та бездіяльності владних суб'єктів, дотримання принципу рівності кожного перед законом і судом) проаналізовані у роботах М. І. Смоковича (2010 р.), Є. В. Чаку (2012 р.), М. Г. Кобилянського (2014 р.) Зокрема, характеризуючи суб'єктну складову компетенційного спору, М. Г. Кобилянський критично оцінює позиції попередніх дослідників (К. Ю. Пуданс-Шушлебної) та пропонує дефініцію «адміністративний суб'єкт – суб'єкт публічного права, який має адміністративну процесуальну правосуб'єктність вступати у відносини адміністративного судочинства з метою вирішення публічно-правового спору, предмет якого стосується діяльності щодо реалізації публічного інтересу» [19, с. 7].

Окремим блоком дисертаційних досліджень з адміністративного судочинства представлені дисертації, в яких висвітлюються різноманітні аспекти правового статусу того чи іншого конкретного суб'єкта адміністративного процесу (прокурора, представників сторін, державної податкової служби, місцевого омбудсмана [20]). Зокрема, варто назвати роботу В. М. Бевзенка (2010 р.), виконану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук і присвячену аналізу суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві України. Автором уперше зроблено висновок про можливі форми здійснення адміністративної процесуальної правосуб'єктності судами, суддями, посадовими особами судів, суб'єктами, які забезпечують функціонування органів судової влади. Стверджується, що суди, судді без будь-яких обмежень наділені адміністративною процесуальною правосуб'єктністю та вправі здійснювати надані повноваження в адміністративному судочинстві у будь-якій, передбаченій адміністративним процесуальним законодавством, процесуальній формі. Порівняно з іншими учасниками адміністративного судочинства суди, судді та посадові (службові) особи судів, які реалізують передбачену законом адміністративну процесуальну правосуб'єктність у відповідних процесуальних формах, є такими ж учасниками вказаного виду судочинства, однаково здійснюючи свої права та виконуючи обов'язки. Участь судів, суддів та посадових (службових) осіб в адміністративному судочинстві може проявлятися у таких формах: 1) участь як сторони (суд, суддя, посадова (службова) особа суду); 2) участь в якості третьої особи (суд, суддя, посадова (службова) особа суду); 3) участь в якості процесуального представника (суддя, посадова (службова) особа суду); 4) участь в якості свідка (суддя, посадова (службова) особа суду); 5) участь в якості скаргника в апеляційному, касаційному провадженні, провадженні за винятковими обставинами та заявника в провадженні за нововиявленими обставинами (суд, суддя, посадова (службова) особа суду [21, с. 10]. Разом з тим суд як основний суб'єкт відправлення правосуддя в адміністративних справах ученим не досліджувався.

Отже, узагальнення стану наукової розробленості поняття суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин дало змогу у рамках науки адміністративного процесу систематизувати й виокремити чотири групи досліджень: загальні засади функціонування суб'єктів адміністративного процесу; поняття системи суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин та їх ознак; питання забезпечення діяльності адміністративного суду як суб'єкта адміністративно-процесуальних правовідносин; правовий статус конкретних (окремих) суб'єктів адміністративного процесу. Вищевказані наукові праці, безперечно, є вагомим внеском у розвиток

адміністративної процесуальної науки і становлять основу для дослідження суб'єктного складу адміністративно-процесуальних правовідносин. Разом з тим важливі, з точки зору теорії адміністративного процесу України, питання правосуб'єктності вищої судової інстанції (ВАСУ) у системі суб'єктів адміністративного процесу, її ролі у забезпеченні справедливого судового розгляду адміністративних справ, теоретико-методологічні засади інстанційності адміністративного провадження на сьогодні залишаються поза увагою наукової спільноти (на рівні монографічних робіт).

Список використаних джерел:

1. Правова наука та законодавча практика: аналіз дисертаційних досліджень (2010-2011) / Заг. ред. В. О. Зайчука. – Випуск 3–4. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. – 155 с.
2. Василевич М. В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / М. В. Василевич. – Нац. акад. внутр. справ. – К., 2010. – 16 с.; Єгорова В. С. Конституційно-правовий статус суддів судів загальної юрисдикції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. С. Єгорова. – Нац. акад. внутр. справ. – К., 2008. – 17 с.; Карпечкін П. Ф. Функції судів загальної юрисдикції в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / П. Ф. Карпечкін ; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2005. – 19 с.
3. Верба-Сидор О. Б. Правосуб'єктність суду у виконавчому провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. Б. Верба-Сидор ; Нац. унів-т ім. І. Франка. – Львів, 2012. – 18 с.; Колісник О. В. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Колісник ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. – Харків, 2008. – 18 с.; Паскар А. Л. Цивільні процесуальні правовідносини: структурно-функціональний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / А. Л. Паскар. – К., 2009. – 20 с.
4. Бурак О. В. Організаційно-правові засади діяльності спеціалізованих судів в контексті європейських стандартів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / О. В. Бурак ; Акад. адвокатури України. – К., 2010. – 18 с.; Винокурова І. М. Організаційно-правові засади діяльності адміністративних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / І. М. Винокурова; Нац. акад. прокуратури України. – К., 2011. – 19 с.; Вільгушинський М. Й. Суди загальної юрисдикції у системі взаємовідносин із суб'єктами владних повноважень та громадськістю: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10 / М. Й. Вільгушинський ; Нац. ун-тет «Одеська юр. академія». – Одеса, 2013. – 32 с.; Свіда О. Г. Адміністративні суди в Україні: становлення та перспективи розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / О. Г. Свіда ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2008. – 17 с.; Сердюк В. В. Правовий статус Верховного Суду України в системі судової влади: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / В. В. Сердюк ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Харків, 2009. – 36 с.
5. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / І. В. Назаров ; Нац. ун-тет «Юрид. акад.-мія України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2011. – 40 с.; Мельник М. Г. Кадрове забезпечення діяльності судів: теорія, практика, світовий досвід здійснення: монографія / Микола Григорович Мельник ; Нац. ун-т. «Одеська юридична академія». – Вид-во «Ліга-прес», 2012. – 268 с.
6. Неугодніков А. О. Правовий статус адміністративного суду в Україні: адміністративно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Неугодніков Андрій Олександрович ; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2006. – 20 с.
7. Шевченко Е. О. Адміністративні суди як суб'єкти адміністративно-правових відносин в умовах судової реформи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Е. О. Шевченко. – Харків, 2011. – 18 с.; Кіреєв Д. В. Адміністративні суди у системі суб'єктів адміністративного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Д. В. Кіреєв ; ХУВС. – Харків, 2013. – 18 с.
8. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / О. В. Кузьменко ; НАВС. – Київ, 2006. – 35 с.
9. Миколенко О. І. Місце адміністративного процедурного права в системі юридичних знань та системі права України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / О. І. Миколенко ; Класичний приватний ун-тет. – Запоріжжя, 2011. – 40 с.
10. Бенедик В. І. Норми адміністративно-процесуального права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. І. Бенедик ; Нац. ун-тет «Юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2012. – 20 с.

11. Потапенко С. В. Диспозитивність як принцип адміністративного процесу України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / С. В. Потапенко. – Х. : ХНУВС, 2010. – 20 с.; Шевцова Н. В. Диспозитивність і офіційність при вирішенні податкових спорів в адміністративному судочинстві України : автореф. дис. ... юрид. наук. : 12.00.07 / Н. В. Шевцова. – Д. : ДНУВС, 2011. – 20 с.
12. Бачун О. В. Правовий статус суб'єктів адміністративного судочинства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / О. В. Бачун ; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2010. – 21 с.
13. Андруневчин О. М. Суб'єкти адміністративного судочинства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / О. М. Андруневчин. – Львів, 2012. – 18 с.
14. Діткевич І. І. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / І. І. Діткевич. – Х. : ХНУВС, 2011. – 20 с.
15. Борко А. Л. Організаційно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів України : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / Борко Андрій Леонідович ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л., 2009. – 220 с.
16. Шруб І. В. Функціонування адміністративних судів в Україні: організаційно-правові засади та їх реалізація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / І. В. Шруб ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2009. – 20 с.
17. Міщенко О. Є. Правове регулювання здійснення адміністративного судочинства в умовах реформування та економічних перетворень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / О. Є. Міщенко. – К. : Відкр. міжнарод. ун-т розв. людини «Україна», 2011. – 19 с.
18. Смокович М. І. Проблеми розмежування судової юрисдикції та визначення компетенції адміністративних судів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / М. І. Смокович ; Академія управління МВС. – К., 2010. – 20 с.
19. Кобилянський М. Г. Компетенційний спір як предмет юрисдикції адміністративних судів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / М. Г. Кобилянський. – К., 2014. – 20 с.
20. Агєєв О. В. Прокурор як суб'єкт адміністративного процесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / О. В. Агєєв ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2006. – 18 с.; Будзан Л. Д. Представництво в адміністративному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / Будзан Л. Д. ; Запорізький нац. ун-тет. – Запоріжжя, 2013. – 16 с.; Бердникова Л. В. Державна податкова служба як суб'єкт адміністративного судочинства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / Л. В. Бердникова ; Нац. ун-тет Держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2012. – 20 с.; Недов І. М. Місцевий омбудсман як суб'єкт адміністративного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / І. М. Недов ; Запорізький нац. ун-тет. – Запоріжжя, 2011. – 16 с.; Коццій О. В. Суб'єкти, які не наділені владними повноваженнями, як відповідачі в адміністративному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / О. В. Коццій ; Запорізький нац. ун-тет. – Запоріжжя, 2012. – 17 с.
21. Бєвзенко В. М. Участь в адміністративному судочинстві України суб'єктів владних повноважень: правові засади, підстави та форми : [моногр.] / В. М. Бєвзенко. – К. : Прецедент, 2010. – 475 с.

** Которобай Станіслав Васильович – здобувач Київського міжнародного університету.*